

27. Щерба С.П. Філософія. – К., 2007.
28. Юрій М.Ф. Людина і світ. – К., 2006.
29. Якимов Н.И. Криміналістика. – М., 1925.
30. Ярошевский М.Г. Трехаспектность науки и проблемы научной школы // Социально-психологические проблемы науки. – М., 1973. – С. 174-184.

Надійшла до редакції 15.07.2011

КАРАБАНОВ Д. О., здобувач
(Донецький юридичний інститут МВС України)

УДК 343.985

ПОНЯТТЯ ТАКТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ ЯК КОМПЛЕКСНОГО КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАСОБУ

У статті розглянуто поняття тактичної операції, визначено її ознаки та структуру.

Ключові слова: тактична операція, поняття тактичної операції, криміналістичний комплекс.

В статье рассматривается понятие тактической операции, определяются ее признаки и структура.

Ключевые слова: тактическая операция, понятие тактической операции, криминалистический комплекс.

In article the concept of tactical operation is analyzed, its signs and structure are defined.

Keywords: tactical operation, concept of tactical operation, criminalistics a complex.

Вивчена в ході підготовки статті слідча практика останніх років свідчить про те, що поодинокі слідчі дії, оперативно-розшукові заходи, окремі тактичні прийоми є ефективними далеко не завжди і не у всіх випадках. Вони досягають мети лише тоді, коли реалізуються в сукупності з іншими слідчими діями й заходами, а також у комбінації з іншими тактичними прийомами. Ідеться про застосування комплексу тактико-криміналістичних засобів, які є найперспективнішим методом, що використовується в процесі розслідування злочинів, особливо багатоепізодних, організованих, неочевидних та групових. Дослідження питань комплексного використання тактичних засобів є актуальним науковим завданням, обумовленим потребами сучасної практики. Ось чому останніми роками в криміналістиці особлива увага приділяється проблемам комплексного використання тактико-криміналістичних засобів різних рівнів. Погоджуємося з тим, що дослідження цих питань мають яскраво виражене прикладне значення. Розробка рекомендацій з використання комплексних тактичних засобів при розслідуванні злочинів як напрям у криміналістиці сьогодні визначається фахівцями авангардним [1, с. 3].

Провідною у становленні теорії тактичних операцій в криміналістиці була пропозиція А.В. Дулова розробляти не тільки тактичні рекомендації з проведення окремих слідчих дій, але й рекомендації щодо оптимального виконання завдань загального характеру, які виникають у слідчій діяльності. Для виконання таких завдань, на думку автора, потрібне проведення групи слідчих, оперативно-розшукових, ревізійних дій, які об'єднуються поняттям «тактична операція» [2].

При цьому А.В. Дулов у одній із своїх монографій справедливо зазначав, що використання тактичних операцій при розслідуванні злочинів: а) дозволяє ефективно використовувати мобільність, маневреність і гнучкість оперативних можливостей органів дізнання, що в поєднанні з процесуальними можливостями слідчих органів забезпечує оптимальне виконання різноманітних тактичних завдань; б) стимулює широке використання криміналістичної й оперативної техніки; в) ефективно в ситуаціях, коли для перевірки тієї або іншої версії доцільно використовувати прямий експеримент, що дозволяє одержати й надалі надати суду наочні й переконливі докази, безпосередньо свідчить про злочинні дії конкретних осіб і в такий спосіб викриває їх; г) дозволяє уникнути дублювання в збиранні й обробці фактичних даних, використовуваних слідчим і органом дізнання; д) найповніше відповідає принципам наукової організації праці [3, с. 112].

Термін «операція» запозичений з військової термінології і свого часу досить плідно використовувався в теорії оперативно-розшукової діяльності. Так, І.М. Лузгін одним з перших

запропонував назвати «операцією» систему оперативно-розшукових заходів. Науковець зазначав, що операція є складним комплексом оперативно-тактичних і розшукових заходів, спрямованих на виявлення та затримання злочинця, пошук викраденого майна; вона проводиться оперативними підрозділами правоохоронних органів без участі слідчого [4, с. 109].

У Тлумачному словнику української мови «операція» визначається як «сукупність бойових дій, підпорядкованих єдиній меті, єдиному завданню» [5, с. 845]. Якщо в даному визначенні слово «бойові» замінити виразом «слідчих дій, оперативно-розшукових заходів та організаційних дій», то ми одержимо спрощене визначення поняття «тактична операція».

Таке запозичення, на нашу думку, було цілком виправданим, так як у діяльності з виявлення, розкриття й розслідування злочинів все більшого значення набувають не розрізнені дії (слідчі, оперативно-розшукові, організаційні), а їхні комплекси. У зв'язку із цим виникла об'єктивна необхідність «вивчення в тактиці слідства не тільки окремих слідчих дій, але й певних їх сукупностей, необхідних для виконання завдань, які постійно виникають у ході розслідування злочинів» [6, с. 5].

Починаючи з 1972 р., коли А.В. Дулов вперше торкнувся проблем використання на досудовому слідстві тактичних операцій, з'явилась значна кількість публікацій з цього питання, серед яких виділялися роботи Р.С. Белкіна, І.Ф. Герасимова; Л.Г. Драпкіна, А.В. Дулова, М.О. Селіванова, В.І. Шиканова, М.П. Яблокова й інших авторів. Кожний з цих авторів свого часу пропонував своє розуміння тактичної операції, однак і сьогодні в науковій літературі не існує загально визнаного її визначення. Хоча досить плідними є публікації на зазначену тему В.П. Бахіна [7], П.Д. Біленчука і В.І. Перкіна [8; 9], М.В. Салтєвського [10, с. 304-305], В.М. Шевчука [11; 12; 13], В.Ю. Шепітька [14] та інших науковців.

В.О. Коновалова справедливо зазначає, що «на сьогодні серед теоретичних проблем криміналістичної тактики викликає інтерес концепція тактичних операцій як своєрідна форма розслідування, яка об'єднує організаційні, слідчі та оперативно-розшукові дії з метою швидкого й ефективного виконання слідчих завдань» [15]. В.А. Журавель вважає, що «розроблення концепції тактичних операцій як важливого елемента в системі організаційно-тактичних засобів слідчого знаходиться на новому етапі свого розвитку і безперечно потребує проведення подальших досліджень» [16, с. 36].

Аналіз публікацій, проведений автором при підготовці статті, показав, що, незважаючи на їх значну кількість, не досягнуто єдиного розуміння науковців щодо багатьох положень теорії тактичних операцій. Зокрема, залишаються дискусійними питання поняття, структури, класифікації й місця тактичних операцій в системі криміналістики. Тому перспективними виглядають як розробка теорії тактичних операцій, так і розробка тактичних операцій в якості структурного елементу методики розслідування окремих видів злочинів.

Як свідчить проведений аналіз публікацій, у криміналістиці залишається дискусійним навіть аналізований інститут. Так, ряд авторів (В.П. Бахін [7], А.В. Дулов [2; 6; 17], В.М. Шевчук [11; 13], В.І. Шиканов [18; 19]), у тому числі й автор даної статті, схиляються до назви «тактична операція»; інші науковці використовують термін «криміналістична операція» (М.П. Яблоков [20, с. 80]), треті оперують поняттям «тактична комбінація» (Р.С. Белкін [21, с. 118; 22, с. 124]).

Зупинимося на основних, найбільш універсальних та використовуваних в більшості випадків визначеннях поняття «тактична операція».

Розпочинаючи дослідження цієї тематики, А.В. Дулов визначав тактичну операцію як «проведення групи слідчих, оперативно-розшукових, ревізійних дій для виконання одного загального завдання» [2, с. 23-24]. Згодом він уточнив і доповнив це визначення, в результаті чого поняття тактичної операції було сформульовано як «сукупність слідчих, оперативних, ревізійних і інших дій, які розробляються і проводяться в процесі розслідування за єдиним планом, під керівництвом слідчого, з метою реалізації такого тактичного завдання, яке не може бути виконане проведенням у справі окремих слідчих дій» [6, с. 44].

Дослідник Л.Я. Драпкін у одній з перших редакцій своєї дефініції визначив тактичну операцію як «комплекс слідчих, оперативно-розшукових, організаційно-підготовчих та інших дій, які проводяться за єдиним планом, у порівняно стислі строки, і спрямовані на виконання найбільш важливого та складного проміжного завдання, підпорядкованого загальній меті розслідування кримінальної справи» [23, с. 54].

На думку І. Ф. Герасимова, тактична операція – це організаційно-тактична форма взаємодії органів досудового слідства й дізнання; така операція являє собою форму організації розслідування, яка включає комплекс слідчих дій, оперативно-розшукових заходів і супутніх їм тактичних прийомів, об'єднаних виконанням конкретного проміжного завдання розслідування і здійснених за єдиним погодженим планом [24, с. 5].

Відомий російський юрист В.І. Шиканов характеризував тактичну операцію як систему погоджених дій (слідчих, оперативно-розшукових та ін.), які здійснюють, дотримуючись режиму законності, правочинні посадові особи органів слідства й спеціальних служб органа внутрішніх справ для виконання порівняно автономних тактичних завдань, підлеглих загальній меті розслідування злочину [25, с. 17].

Р.С. Белкін розкривав тактичну операцію (у його інтерпретації – «тактична комбінація») як «певне поєднання тактичних прийомів або слідчих дій, що переслідує мету виконання конкретного завдання розслідування й обумовлене цією метою й слідчою ситуацією» [26, с. 145].

На думку О.Д. Трубачова, тактичну операцію можна визначити як особливий прийом виконання конкретних тактичних завдань виявлення й розслідування злочинів, які є комплексом слідчих, оперативно-розшукових, ревізійних і інших дій, що комбінуються в різних варіаціях залежно від характеру виконуваних завдань і конкретних обставин, які здатні істотно вплинути на хід і результати їх проведення [27, с. 118].

Як впорядковану систему засобів криміналістичної тактики, що планується слідчим для вирішення складних проблемних ситуацій, котрі виникають на досудовому і судовому слідстві, пропонував визначити тактичну операцію М.В. Салтевський [28, с. 305].

М.О. Селіванов визначав тактичну операцію як «систему процесуальних і інших юридично регламентованих дій органів слідства й дізнання, спрямованих на виконання тактичних завдань, які припускають з'ясування питань, що входять до предмету доказування» [29, с. 92].

На думку В. М. Шевчука, тактичну операцію слід розглядати як поєднання (комплекс, систему) погоджених між собою однойменних і різнойменних слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних і превентивних заходів, спрямованих на виконання окремого тактичного завдання розслідування в даній слідчій ситуації, що не може бути виконане окремими або навіть деякими діями (заходами), які проводяться за єдиним планом уповноваженими посадовими особами під керівництвом слідчого [30, с. 57].

М.П. Яблоков розглядає тактичну операцію як «сукупність чітко спланованих, скоординованих і погоджених дій слідчого й взаємодіючих з ним осіб, здійснених під єдиним контролем для виконання таких завдань розслідування, які не можуть бути виконані окремими або декількома неузгодженими слідчими або іншими діями» [20, с. 81].

Крім наведених визначень поняття «тактична операція» існує безліч інших, які так чи інакше дублюють викладені. На підставі проаналізованих поглядів науковців можна виділити низку ознак тактичної операції.

1. Тактична операція – це насамперед сукупність (система) дій: слідчих, оперативно-розшукових і організаційно-підготовчих.

В Україні немає законодавчо закріпленого визначення поняття «слідчі дії». Із цього приводу висловлені різноманітні точки зору. Найбільш поширеною з них є думка, відповідно до якої слідчі дії – це регламентовані кримінально-процесуальним законом процесуальні дії, що спрямовані на збирання, фіксацію та перевірку доказів.

Відсутність законодавчого трактування терміна «слідча дія» справедливо викликала в науці активну дискусію, внаслідок якої зусиллями відомих представників кримінально-процесуальної науки (О.Я. Баєв, Р.С. Белкін, В.М. Биков, І.Є. Биховський, А.Я. Дубинський, Н.С. Карпов, В.С. Кузьмічов, О.М. Ларін, Є.Д. Лук'янчиков, П.А. Лупінська, М.М. Михеєнко, М. А. Погорєцький, О.Б. Соловйов, С.М. Стахівський, Л.Д. Удалова, С.А. Шейфер та ін.) були вироблені основні підходи до визначення цього поняття.

Так, Р.С. Белкін визначав слідчі дії як передбачені кримінально-процесуальним законом дії слідчого, які здійснюються з метою збирання і перевірки доказів. Як стверджував дослідник, «способи збирання і перевірки доказів – це система прийомів і операцій, які реалізуються в передбачених процесуальним законом діях слідчого, суду та інших уповноважених на те осіб і органів, призначених для пошуку, виявлення, отримання, закріплення, дослідження фактич-

них даних (інформації) певного виду» [31, с. 367].

В.М. Ісаєнко вважає слідчі дії основним способом одержання доказів: «Це ті дії, за допомогою яких суб'єкти розслідування виявляють, закріплюють і перевіряють докази» [32, с. 20].

П.А. Лупінська пропонувала розуміти слідчі дії як вид процесуальних дій, що мають своєю метою і змістом одержання доказів. Вона справедливо вважала, що в їх основі лежать пізнавальні й засвідчувальні моменти, що й відрізняє ці дії від інших процесуальних дій, які проводяться слідчим [33, с. 190].

Ми погоджуємося з думкою С.А. Шейфера, що при вузькому тлумаченні під «слідчими діями» слід розуміти спосіб збирання і перевірки доказів, який являє собою в свою чергу регламентований кримінально-процесуальним законом і здійснюваний слідчим комплекс пізнавальних та засвідчувальних операцій, що відповідають особливостям слідів певного виду і пристосовані для ефективного пошуку, сприйняття і закріплення доказової інформації, яка міститься в них [34, с. 18].

Науковцями неодноразово пропонувалося загальне визначення слідчих дій розмістити у ст. 32 КПК України, в якій роз'яснюється значення термінів, що вживаються в кодексі, а також навести в КПК України вичерпний перелік слідчих дій та сформулювати загальну норму щодо провадження таких дій, в якій містилися б узагальнені правила про порядок та умови їх виконання (часу і місця, заборони застосувати дії, що принижують честь і гідність громадян, а також загрожують життю та здоров'ю, можливості застосування науково-технічних засобів та ін.) [35], оскільки наразі ці положення передбачаються лише стосовно окремих слідчих дій і розташовані в різних статтях.

Чинний КПК України передбачає такий перелік слідчих дій: 1) допит – свідка (ст.ст. 167-169, 170, 303-304, 307 КПК України), потерпілого (ст.ст. 171, 308 КПК України), підозрюваного (ст. 107 КПК України), обвинуваченого (ст.ст. 143-144, 438 КПК України); 2) очна ставка (ст.ст. 172-173 КПК України); 3) пред'явлення для впізнання (ст.ст. 174-176, 309 КПК України); 4) обшук (ст.ст. 177, 179-186, 188-189 КПК України); 5) виїмка (ст.ст. 178-186, ч. 2 ст. 187¹, 188-189 КПК України); 6) накладення арешту на кореспонденцію (ст. 187 КПК України); 7) зняття інформації з каналів зв'язку (ст. 187 КПК України); 8) огляд (ст.ст. 190-192, ч. 1 ст. 187¹, 195 КПК України); 9) освідчування (ст.ст. 193, 195 КПК України); 10) відтворення обстановки і обставин події (ст.ст. 194, 195 КПК України); 11) призначення та проведення експертизи (глава 18, ст.ст. 310, 312 КПК України).

Оперативно-розшукові дії або, відповідно до їхнього законодавчого визначення, оперативно-розшукові заходи мають місце в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності, що визначається Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 2) як система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Згідно зі ст. 10 цього ж Закону матеріали оперативно-розшукової діяльності, крім іншого, використовуються: як приводи та підстави для порушення кримінальної справи або проведення невідкладних слідчих дій; для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі; для попередження, припинення і розслідування злочинів, розшуку злочинців та осіб, які безвісти зникли; для забезпечення безпеки працівників правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві; для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів.

Організаційно-підготовчими є різноманітні дії, спрямовані на забезпечення провадження розслідування кримінальної справи. Так, з метою досягнення оптимального результату в процесі огляду місця події «до моменту прибуття на місце події слідчий повинен намітити приблизний план своїх дій, висунути версії, які відповідають наявній інформації» [36, с. 226].

Слід зазначити, що тактичною операцією може іменуватися тільки сукупність слідчих, оперативно-розшукових і організаційно-підготовчих дій, а «комплекс різних дій і заходів, а також сукупність тактичних прийомів у рамках однієї слідчої дії» доцільніше визначати як тактичну комбінацію [37, с. 8; 38].

2. Дії, що утворюють тактичну операцію, повинні бути погодженими й скоординованими, проводитися в певній послідовності, як передбачено заздалегідь розробленим планом. Її учасники діють відповідно до плану операції способами взаємодії виконавців, кожний з яких

дотримується суворой послідовності й взаємної обумовленості в прийнятті тактичних рішень, підлеглих єдиній меті розкриття злочину [37, с. 10].

Проаналізована автором слідча практика свідчить, що якщо в операції відсутні організованість і плановість, то й результативність її знижується або операція взагалі не дає ніякого позитивного результату, тому для успіху тактичної операції всі її складові елементи повинні бути «погоджені й скоординовані за всіма необхідними факторами (характером і числом учасників, місцем, часом, використовуваними силами тощо)» [20, с. 80].

Інші автори також наполягають на тому, що дії, які утворюють тактичну операцію, повинні бути засновані на законі. Так, В.І. Шиканов зауважує, що «дії, які утворюють систему «тактична операція», правомірні за умови, що вони передбачені кримінально-процесуальним законом, або регламентуються підзаконними нормативними актами, або ж відповідають нормам процесуального закону й підзаконним нормативним актам» [25, с. 16].

Вірною, на наш погляд, є думка О.Є. Михальчука, що тактична операція як невід'ємний елемент діяльності по виявленню й розслідуванню злочинів будується в суворій відповідності до принципів кримінально-процесуального закону (підзаконних нормативних правових актів) [37, с. 13].

3. Однією з істотних ознак тактичної операції є її мета. Науковцями висловлено кілька поглядів на мету тактичної операції, з яких найбільш прийнятними вважаємо позиції Л.Я. Драпкіна [23, с. 54], В.О. Образцова і В.Б. Ястребова [39], О.Є. Михальчука [37], В.М. Шевчука [11; 13; 30]. Так, Л.Я. Драпкін вважає, що мета тактичної операції – «виконання найбільш важливого й складного проміжного завдання, підлеглого загальній меті розслідування кримінальної справи» [23, с. 54]. Таке трактування мети тактичної операції дещо неповне й вимагає незначної зміни в тій частині, що «реалізація операції може сприяти виконанню не одного, а декількох завдань, які виникли на певному етапі розслідування» [37, с. 15]. Заслугує на увагу позиція В.А. Образцова й В.Б. Ястребова, які метою тактичної операції вважають «з'ясування певної обставини або декількох обставин, що мають значення для справи, а також виконання інших завдань розслідування» [39, с. 7].

Отже, мета тактичної операції – виконання певного роду завдань, самостійних у рамках тактичної операції і проміжних стосовно процесу досудового розслідування, наприклад: встановлення якої-небудь обставини у справі про заволодіння автотранспортним засобом; розшук злочинця, який заволодів автотранспортним засобом, свідка; пошук слідів, речових доказів і інших матеріальних об'єктів, пов'язаних з аналізованим нами злочином; викриття обвинуваченого і встановлення його зв'язків; перевірка отриманих даних і т.ін.

4. Тактична операція здійснюється під одноособовим керівництвом слідчого. Це положення підтримується як основне більшістю вчених-криміналістів, хоча спочатку, як зазначалося вище, термін «тактична операція» застосовувався виключно в оперативно-розшуковій діяльності. Тому І.М. Лузгін характеризував тактичну операцію як складний комплекс оперативно-тактичних і пошукових заходів, спрямованих на виявлення й затримання злочинця, пошук викраденого майна; при цьому зазначав, що така операція здійснюється органами внутрішніх справ найчастіше без участі слідчого [4, с. 109].

Такий погляд на тактичну операцію справедливо, на нашу думку, критикував А.В. Дулов: «...визначення операції тільки як діяльності органів МВС не відповідає дійсному стану, не сприяє активізації й консолідації зусиль усіх служб, усіх ланок загальної системи боротьби зі злочинністю в процесі розслідування конкретної кримінальної справи. У дійсності операція пошуку злочинця – це обов'язково й діяльність слідчого зі збирання необхідної для цього інформації, проведення певних слідчих дій (допит свідків, проведення обшуку й т.ін.)» [6, с. 8].

Зазначимо, що відповідно до чинного КПК України досудове розслідування здійснюється у двох формах: досудового слідства й дізнання. Досудове слідство здійснюється слідчим, а дізнання – дізнавачем. Проведення тактичних операцій може мати місце як у процесі проведення досудового слідства, так і в ході дізнання, тому, згадуючи слідчого як суб'єкта тактичної операції, ми, відповідно, маємо на увазі й дізнавача.

Не до кінця визначеною й дискусійною залишається проблема суб'єктного складу тактичної операції. У запропонованих визначеннях тактичної операції науковці-криміналісти, зокрема А.В. Дулов, акцентують увагу на тому, що тактична операція здійснюється під керівництвом слідчого [6, с. 8]. В.І. Шиканов додає до складу осіб, які є суб'єктами тактичної операції,

«правочинних посадових осіб спеціальних служб органа внутрішніх справ» [25, с. 17]. Однак ми вважаємо, що віднесення до учасників тактичної операції виключно слідчого і правочинних посадових осіб органів внутрішніх справ є некоректним, тому що це необгрунтовано звужує коло її можливих учасників. Крім слідчого й посадових осіб органів внутрішніх справ у тактичній операції можуть брати участь фахівці, посадові особи різних державних органів, представники громадськості тощо, які хоча й виконують допоміжні функції, не втрачають через це статусу її суб'єктів. Тому, на нашу думку, є невірним як надмірне узагальнення кола суб'єктів тактичної операції, так і їх надмірна деталізація.

Приміром, В.О. Князев відносить до суб'єктів тактичної операції всіх правочинних посадових осіб [40, с. 67]. На нашу думку, поняття «правочинні посадові особи» досить суперечливе, адже зазначалося, що в тактичній операції можуть брати участь особи, які не є посадовими і, відповідно, не виконують ніяких організаційно-розпорядчих функцій.

Необгрунтовано розширює й ускладнює поняття «тактична операція» О.О. Закатов, на думку якого суб'єктами тактичної операції є «слідчий, оперативні працівники, представники контрольно-ревізійних служб, спеціалісти, представники громадськості й т.ін.» [41, с. 36].

Враховуючи вищевикладене, вважаємо, що суб'єктами тактичної операції є слідчий і інші взаємодіючі з ним особи, допомоги яких він може запросити в разі потреби.

5. У ході реалізації тактичної операції виконуються такі завдання розслідування, які не можуть бути виконані шляхом проведення одиничних слідчих і інших дій. Кілька розрізнених дій по розшуку злочинця, які проведені в один час слідчим і оперативно-розшуковими працівниками без чіткого узгодження, ще не утворюють тактичну операцію. Тільки їх суворе узгодження щодо порядку, часу і місця проведення, здійснення за загальним планом, під постійним єдиним контролем перетворює даний комплекс в тактичну операцію [20, с. 80].

Слід враховувати, що процес досудового розслідування може взагалі не включати проведення тактичних операцій, хоча окремі науковці висловлюють думку про те, що досудове розслідування є не чим іншим, як певною послідовністю тактичних операцій різного рівня й спрямованості. Так, Б.Г. Кульчицький стверджує, що «комплекс по розслідуванню якого-небудь злочину є не простим набором окремих розрізнених тактичних операцій, застосовуваних у будь-якому порядку, а їх системою, яка має взаємообумовлений порядок проведення» [42, с. 103].

І все ж ми вважаємо, що такий погляд дещо ідеалізує сучасну слідчу практику: тактичні операції мають місце лише при розслідуванні найбільш складних кримінальних справ, та й то далеко не всіх. Тому більшість завдань кримінального судочинства «можуть бути виконані в ході проведення одиничних процесуальних або організаційних дій» [27, с. 114].

6. Кожна тактична операція припускає певну сукупність дій програмно-алгоритмічного характеру, тому є типовою. Це пов'язано з давно поміченою повторюваністю більшості слідчих ситуацій, що дає можливість їх класифікувати й, відповідно, розробити систему найбільш доцільних дій для кожної з них. «Аналогічність, стандартність слідчих ситуацій і питань, які підлягають з'ясуванню в процесі розслідування кримінальних справ, а також шляхів, які ведуть до виконання таких завдань, дають підстави говорити про можливість певною мірою програмувати (алгоритмізувати) дії слідчого» [25, с. 10]. Однак такий підхід часто зазнає критики, з позиції того, що процес розслідування кримінальної справи завжди специфічний, а дії слідчого «за шаблоном» лише ускладнюють його. І дійсно, кожна кримінальна справа має свої особливості (різними є умови й способи вчинення злочину, індивідуальні психофізичні властивості суб'єкта злочину, наявність інформації про злочинну діяльність і т.ін.) і є свого роду неповторною, унікальною. З іншого боку, як вірно, на нашу думку, зазначає А.В. Дулов, «чіткі вимоги закону, однакові до усіх без винятку осіб, створюють можливість розробки ідентичних засобів розслідування, визначення чіткої послідовності в їх застосуванні для встановлення загальної сукупності фактів у всіх випадках, необхідних при розслідуванні даного виду злочинів» [6, с. 14].

Тому алгоритмізація процесу розслідування має бути спрямована на впорядкування найбільш загальних напрямів діяльності особи, яка здійснює досудове розслідування, у певній слідчій ситуації; її зміст може видозмінюватися залежно від специфіки конкретного злочину. Конструктивним вважаємо погляд М.П. Яблокова, який визнав, що тактична операція, як правило, не детермінується особливостями конкретного злочину, у той же час бере до уваги їх вплив [20, с. 79].

На нашу думку, вкрай актуальними ідеї алгоритмізації процесу досудового розслідуван-

ня є сьогодні, в умовах якісної зміни злочинності, значного навантаження на слідчих, адже алгоритмізація дозволяє істотно полегшити роботу останніх, робить її більш ефективною, менш енергоємною, знижує часові витрати на розслідування злочину. Така алгоритмізація процесу розслідування дозволяє уникнути помилок, ймовірність яких особливо велика в діяльності слідчого у зв'язку з роботою «в екстремальних умовах, коли виникають психічна напруга, негативні емоції» [6, с. 15; 43, с. 43].

Отже, узагальнюючи вищенаведені ознаки, пропонуємо таке визначення тактичної операції. Тактична операція – це сукупність скоординованих слідчих, оперативно-розшукових і організаційних дій, як правило, програмно-алгоритмічного характеру, здійснюваних під керівництвом слідчого із залученням інших осіб для виконання самостійних завдань на певному етапі досудового розслідування.

Список використаної літератури:

1. Расследование преступлений. Криминалистические комплексы: Учеб.-практ.пособ. / Асташкина Е.Н., Марочкин Н.А., Михальчук А.Е., Решетников В.Я. – М., 2003.
2. Дулов А.В. О разработке тактических операций при расследовании преступлений // 50 лет Советской прокуратуры и проблемы совершенствования предварительного следствия. – Л., 1972. – С. 23-29.
3. Дулов А.В. Основы расследования преступлений, совершенных должностными лицами. – Минск, 1985.
4. Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования: Монограф. – М., 1973.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. Бусел В.Т. – К.; Ірпінь, 2005.
6. Дулов А.В. Тактические операции при расследовании преступлений: Монограф. – Минск, 1979.
7. Бахин В.П. Тактическое решение и тактическая операция // Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений: Учеб. / Под ред. В.К. Лисиченко. – К., 1988. – С. 24-29.
8. Біленчук П.Д., Перкін В.І. Тактичні прийоми, тактичні комбінації, тактичні операції в розслідуванні злочинів: Навч. посіб. – К., 1996.
9. Перкін В.І. Тактичні рішення і тактичні операції під час розслідування розбійних нападів на особу // Вестник Днепропетровского университета. Правоведение: Сб. науч. тр. – Днепропетровск, 1996. – Вып. 3. – С. 158-165.
10. Салтєвський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підруч. для ВНЗ. – К., 2005.
11. Шевчук В.М. Криміналістична теорія тактичних операцій: проблеми та перспективи формування // Актуальні проблеми криміналістики: Матер. конф. – Харків, 2003. – С. 47-50.
12. Шевчук В.М. Теоретичні проблеми тактичних операцій в криміналістиці // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. пр. – Одеса, 2003. – Вип. 20. – С. 55-61.
13. Шевчук В.М. Тактическая операция: понятие и ее признаки // Митна справа. – 2004. – № 6. – С. 63-71.
14. Шепітько В.Ю. Проблеми формування та застосування типових тактичних операцій у слідчій діяльності // Вісник Академії правових наук України. – 2007. – № 1 (48). – С. 175-184.
15. Коновалова В.Е. Концепция криминалистической тактики: прогнозы развития // Актуальні проблеми криміналістики: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Харків, 2003. – С. 66-74.
16. Журавель В.А. Тактичні операції в системі криміналістичних засобів протидії злочинності // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – 2006. – Вип. 6. – С. 30-36.
17. Дулов А.В. Тактические операции // Криминалистика: Учеб. пособ. / Дулов А.В., Грамович Г.И., Лапин А.В. и др.; Под ред. А.В. Дулова. – Минск, 1996. – С. 392-411.
18. Шиканов В.И. Разработка теории тактических операций – важнейшее условие совершенствования методики расследования преступлений // Методика расследования преступлений. Общие положения: Матер. науч.-практ. конф. – М., 1976. – С. 155-159.
19. Шиканов В.И. Тактическая операция как важнейший структурный элемент следственной тактики и одна из форм сотрудничества органов следствия и дознания // Совершенствование предварительного следствия в аспекте искоренения преступности в нашей стране: Сб. науч. тр. – Иркутск, 1975. – С. 33-47.
20. Яблоков Н.П. Криминалистическая методика расследования. – М., 1985.
21. Белкин Р.С. Очерки криминалистической тактики: Учеб. пособ. – Волгоград, 1993.
22. Белкин Р.С. Курс криминалистики: В 3 т. – М., 1997. – Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации.
23. Драпкин Л.Я. Методологические аспекты ситуационного подхода в криминалистике // Проблемы развития криминалистики в условиях научно-технического прогресса: Сб. тр. – Свердловск, 1982. – С. 15-21.
24. Герасимов И.Ф. Тактические операции как форма взаимодействия органов предварительного следствия и дознания // Тактические операции и эффективность расследования: Сб. науч. тр. – Свердловск, 1986.
25. Шиканов В.И. Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений: Монограф. – Иркутск, 1983.
26. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории к практике. – М., 1988.

27. Трубачев А.Д. Влияние научно-технического прогресса на развитие методики расследования хищений, совершаемых с использованием служебного положения // Проблемы развития криминалистики в условиях научно-технического прогресса. – Свердловск, 1982. – С. 113-118.
28. Салтвельский М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підруч. для ВНЗ. – К., 2005.
29. Селиванов Н.А. Советская криминалистика: система понятий. – М., 1982.
30. Шевчук В.М. Понятие тактической операции: научные взгляды и теоретические подходы // Митна справа. — 2004. — № 5. — С. 52-58.
31. Белкин Р.С. Способы собирания и проверки доказательств // Теория доказательств в советском уголовном процессе / Отв. ред. Н.В. Жогин. – М., 1973.
32. Исаенко В. Следственные действия и полномочия прокурора по надзору за ними // Законность. – 2003. – № 2. – С. 20-26.
33. Лупинская П.А. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учеб. – М., 2001.
34. Шейфер С.А. Следственные действия: Система и процессуальная форма. – М., 1981.
35. Быховский И.Е. Процессуальная регламентация проведения следственных действий // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1974. – № 21. – С. 47-63.
36. Чернышев М.А. Психологические аспекты осмотра места происшествия // Состояние и перспективы развития юридической науки: Матер. Междунар. науч.-практ. конф. – Ижевск, 2006. – Ч. 5. – С. 226-231.
37. Михальчук А.Е. Тактические комбинации при производстве следственных действий / Ред. В.В. Степанов. – Саратов, 1991.
38. Михальчук А.Е. Теоретические и практические вопросы тактических комбинаций при производстве следственных действий: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Саратов, 1988.
39. Образцов В.А., Ястребов В. Б. Актуальные направления развития криминалистической методики и тактики расследования // Актуальные направления развития криминалистической методики и тактики расследования: Матер. расширенного заседания Ученого Совета Всесоюзного института по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности. – М., 1978. – С. 3-8.
40. Князев В.А. О понятии тактической операции // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1982. – Вып. 25. – С. 84-86.
41. Закагов А.А. О совершенствовании розыскной деятельности следователей органов внутренних дел // Комсомол и органы внутренних дел: традиции Ф. Э. Дзержинского и современность: Тезисы докладов областной науч.-практ. конф. – Волгоград, 1981. – С. 35-36.
42. Кульчицкий Б.Г. Вероятностно-статистическая оценка эффективности тактических операций и проблема совершенствования методики расследования преступлений // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1980. – Вып. 32. – С. 101-110.
43. Чернышев М.А. К вопросу о понятии тактической операции // Академический юридический журнал. – Иркутск, 2008. – № 1 (31). – С. 39-43.

Надійшла до редакції 14.07.2011

СИНЯВСЬКИЙ С.М., здобувач
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.985

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗКРИТТЯ НЕРОЗКРИТИХ СЕКСУАЛЬНИХ УБИВСТВ МИНУЛИХ РОКІВ

Розглянуті окремі питання оперативно-розшукового забезпечення розкриття нерозкритих сексуальних убивств минулих років.

Ключові слова: розкриття вбивств, сексуальні вбивства, убивства минулих років.

Рассмотрены отдельные вопросы оперативно-розыскного обеспечения раскрытия нераскрытых сексуальных убийств прошлых лет.

Ключевые слова: раскрытие убийств, сексуальные убийства, убийства прошлых лет.

Separate questions of operatively-search maintenance of disclosing of not opened sexual murders of last years are analyzed.

Keywords: disclosing of murders, sexual murders, murders of last years.

За багато тисяч років свого існування людство накопичило, на жаль, значний досвід застосування кримінального насильства. Таке насильство має велику кількість різновидів, але особливе місце серед них займають сексуальні вбивства. На теренах пострадянського простору такі злочини були поширеними і півстоліття назад, однак кримінальна статистика була закритою, а відомості про

